

Управління ризиками комерційного банку

З метою ефективного управління ризиками запропонований поділ банківських ризиків на: “традиційні”, тобто кредитні, депозитні, відсоткові, валютні, інфляційні ризики тощо; “нетрадиційні”, зумовлені спеціалізацією та диверсифікацією діяльності банку. Щодо традиційних ризиків є наявним достатньо потужний арсенал заходів впливу. Запропоновано як систематизацію заходів управління традиційними ризиками банку, так і окремі рекомендації щодо підвищення ефективності управління нетрадиційними банківськими ризиками.

Ключові слова: ризик, комерційний банк, страхування ризиків, лімітування кредитних ризиків.

Стабільне та ефективне функціонування банківських структур нероздільно пов'язане з вирішенням проблеми підвищеного рівня ризику як невід'ємної частини банківської діяльності за умов конкуренції. Проблема підвищеного рівня ризику, що притаманний вітчизняному ринку банківських послуг, має для окремої банківської установи двояке значення:

- комерційний банк, як і будь-яка фінансова установа, має за мету максимізувати рентабельність власної діяльності, що неможливо досягти без одночасного підвищення рівня ризику;
- підвищення рівня ризику неминуче пов'язане із збільшенням кредитно-інвестиційного портфеля банку, що призводить до незбалансованості структури активів банку за рівнем ризику та потенційного невиконання ним окремих нормативів НБУ, а зокрема, – нормативу адекватності регулятивного капіталу банку та частки негативно класифікованих активів у кредитному портфелі банку.

Приплив іноземного капіталу підвищує конкуренцію на ринку банківських послуг України. Це вимагає від керівництва банку розроблення та реалізації програми дій, ефективної за умов невизначеності, конкуренції та ризику.

Дослідженню проблеми управління ризиками сучасного комерційного банку присвячені праці В.В. Платонова, М.А. Рогова, О.В. Пернарівського, О.П. Заруцької, Л.О. Примостки, О.І. Задніпровської, Т. Раєвської, М.І. Савлука та інших українських і зарубіжних авторів, у яких містяться як теоретичні, так і практичні рекомендації щодо оцінки та управління банківськими ризиками. Однак недостатньо висвітленими залишаються питання управління інноваційними, крайніми, конкурентними та іншими «нетрадиційними» для банківської установи ризиками.

Метою статті є аналіз причин виникнення окремих видів ризику в роботі комерційного банку та розроблення практичних рекомендацій щодо ефективного управління ними.

Основною метою діяльності комерційного банку є максимізація своїх фінансових результатів, що завжди пов'язано з різноманітними ризиками. Особливу роль при цьому відіграє спеціалізація комерційного банку. Адже, визнаючи свою спеціалізацію чи, навпаки, універсальність, банк обмежує чи диверсифікує ризики, що супроводжують надання тих або інших банківських послуг. Так, у діяльності спеціалізованих банків постійно виникають лише

деякі види ризику, що дозволяє розробити ефективну систему методів управління ними. Однак у такому випадку банк потрапляє в пряму залежність від цих ризиків. Універсальні ж банки, розширюючи сферу своєї діяльності, мають змогу диверсифікувати ризики завдяки одночасному виконанню різнопланових операцій. Тому з позиції ризик-менеджменту спектр банківських ризиків доцільно поділяти на:

- «традиційні», які супроводжують діяльність будь-якої банківської установи, тобто кредитні, депозитні, відсоткові, валютні, інфляційні ризики тощо;
- «нетрадиційні», що зумовлені розширенням діяльності банку, як наприклад, інноваційний, лізинговий, конкурентний та інші види ризику.

Для управління традиційними ризиками банківська практика виробила на сьогодні достатньо ефективні методи їх оцінки та мінімізації. Наприклад, з метою управління кредитними ризиками банку розроблено як макроекономічні заходи, а зокрема вимоги НБУ щодо норми обов'язкових резервів банку за кредитними операціями та нормативи кредитного ризику, так і заходи, реалізовані банками на мікрорівні щодо зменшення та лімітування ризиків за кредитним портфелем. Так, нормативи кредитного ризику визначають максимальний розмір кредиту, наданого одному контрагенту чи групі взаємопов'язаних контрагентів, одному інсайдеру чи всім інсайдерам банку, а також норматив «великих» кредитних ризиків залежно від рівня капіталізації банку, що дає змогу лімітувати кредитні ризики банківської установи. Одним із ефективних заходів щодо обмеження рівня ризику за кредитним портфелем банку та дотримання нормативів кредитного ризику, визначених інструкцією НБУ, є запровадження у сучасній банківській практиці різноманітних програм мікрокредитування клієнтів (кредитування «Овердрафт-мікро», «Зручний кредит» тощо) [1].

Зменшення кредитного ризику банку досягається також шляхом дотримання норм резервування за кредитними операціями, диверсифікованими залежно від рівня ризику конкретної кредитної угоди. Оцінити, наскільки ризиковим є кредитний портфель банку, можна за величиною негативно класифікованих активів (НКА). Ці дані публікуються у масмедійних виданнях поряд із обов'язковою звітністю комерційних банків. Величина НКА залежить від загальної суми сумнівних та безнадійних кредитів, що були надані банківською установою в минулому. Висока частка негативно класифікованих активів у кредитному портфелі банку є негативним явищем як для кредиторів, так і для депозитаріїв банку.

До заходів ефективного управління кредитними ризиками на мікрорівні слід віднести [2; 3]:

- удосконалення методики оцінки кредитоспроможності клієнта банку;
- страхування кредитів у дочірніх страхових компаніях – страхових кештивах;
- диверсифікацію кредитного портфеля;
- надання забезпечених чи гарантованих кредитів;
- проведення оцінки ліквідності застави тощо.

Оскільки кредитний портфель становить у структурі активів найбільшу частку – 50–60% і тенденція до витіснення інвестиційних операцій кредитними посилюється, то є очевидним, що від ефективного управління ризиками за

кредитним портфелем залежать стабільність та дохідність діяльності банківської установи загалом.

Однак, на нашу думку, сьогодні дедалі важливішим та актуальнішим є врахування і нетрадиційних ризиків, що зумовлені диверсифікацією діяльності банку, та ефективне управління ними. Це, насамперед:

- інноваційний ризик, тобто ризик, пов'язаний із впровадженням нових банківських продуктів та банківських «ноу-хау». Оскільки конкуренція на ринку банківських послуг стає дедалі жорсткішою, то практично кожен банк зацікавлений у впровадженні нових банківських продуктів та нових технологій, проведенні реінжинірингу тощо [1];
- крайній ризик, який є результатом взаємодії політичних, економічних, соціальних та інших видів макроекономічного ризику, що притаманний певному територіальному ринку банківських послуг. Аналіз та оцінка рівня ризику такого типу проводиться, як правило, не окремим банком, а спеціалізованою установою. Так, у Німеччині з цією метою використовують так званий індекс БЕРІ, який дає змогу оцінити рівень ризику економіко-політичної ситуації в будь-якій країні чи регіоні [3]. Методика Світового банку передбачає розрахунок інтегрованого показника надійності країни за 10-бальною шкалою, який, зокрема, враховує такі фактори: економічну ефективність депозитів; рівень політичного ризику; величину внутрішнього і зовнішнього боргу країни; доступність банківського кредитування, короткострокового фінансування та довгострокового позикового капіталу; виникнення форс-мажорних обставин. Високий бал характеризує високу надійність країни та низький рівень ризику функціонування банківської установи на певному територіальному ринку [3]. В Україні, на жаль, немає інститутів аналізу крайнього ризику. Тому банки або самостійно здійснюють таку оцінку, або ж вдаються до послуг консалтингових фірм;
- ризик, що пов'язаний з наданням нетрадиційних для банківського сектора послуг. Це факторинговий, лізинговий ризик, а також ризики, пов'язані з рітейлом. Протягом останніх років комерційні банки України активно запроваджують лізингові та факторингові операції, яким притаманний підвищений рівень ризику порівняно з іншими кредитними операціями. Тому, окрім оцінки кредитоспроможності клієнта, банк повинен оцінити загальну кон'юнктуру ринку та перспективність потенційного позичальника, а також сформувати цільові фонди банку. З метою зниження факторингового ризику комерційні банки приймають до попередньої оплати не всю суму за угодою та враховують комісію за гарантію платоспроможності покупця. З метою зменшення ризиків у сфері рітейлу банки створюють власний кредитний союз чи бюро. При цьому кредитування проходить як через банк, так і через кредитний союз: якісні кредити залишаються на банківському балансі, а «проблемні» перекладаються на кредитне бюро [4];
- конкурентний ризик, тобто ризик утримання банком своєї ніші на ринку та досягнення кращих показників ефективності роботи порівняно із конкурентами. Конкурентний ризик можна трактувати в трьох аспектах: порівняння показників ефективності діяльності банку із банком-конкурентом, який пропонує аналогічний продукт; порівняння фінансових показників роботи банку із банками, що входять до однієї групи за величиною активів банку;

Основні види банківських ризиків та заходи управління ними

Вид ризику	Заходи управління ризиком
Кредитний ризик	Зовнішні заходи: застава, гарантія та страхування. Внутрішні заходи: лімітування, диверсифікація та створення резервів. Здійснення галузевої та часової диверсифікації кредитного портфеля. Запровадження програм мікрокредитування.
Депозитний ризик	Диверсифікація депозитного портфеля. Узгодження термінів депозитів та кредитів банку. Внесення до депозитної угоди умови про можливість перегляду депозитної ставки та завчасного попередження про зняття вкладу з ініціативи вкладника або повернення вкладу з ініціативи банку. Запровадження нестандартних банківських карток, що диверсифікують клієнтурну базу банку.
Інвестиційний ризик	Застосування теорії портфельного інвестування, що передбачає диверсифікацію інвестиційного портфеля за видом цінних паперів чи галузю діяльності їх емітентів; за термінами погашення цінних паперів тощо.
Ризик, що пов'язаний з рітейлом	Регіональне надання послуг. Страхування ризиків, пов'язаних з рітейлом. Розподіл ризиків між комерційним банком та кредитним союзом чи бюро. Оцінювання кредитоспроможності позичальника.
Конкурентний ризик	Зниження собівартості банківської послуги та розширення пакета послуг комерційного банку. Застосування інноваційних технологій та гнучкої тарифної політики.
Ризик втрати ліквідності	Збалансування активів і пасивів банку: продаж частини інвестиційного портфеля, відкликання кредитів, розширення обсягів пасивних операцій із залучення коштів клієнтів, випуск депозитних сертифікатів та облігацій, використання кредитів НБУ.
Факторинговий ризик	Прийняття до оплати частини суми з перерахуванням залишку після отримання коштів від платника. Обумовлення комісійних за гарантію платоспроможності покупця.
Лізинговий ризик	Отримання достовірної інформації про об'єкт лізингу (через експертів або спеціальну лізингову компанію). Оцінювання платоспроможності клієнта, загальної кон'юнктури ринку, місця та перспективи позичальника на ньому. Формування цільових фондів для покриття збитків.
Відсотковий ризик	Страхування та хеджування процентного ризику. Надання кредитів із плаваючою процентною ставкою. Прогнозування рівня гепу і збалансування таким чином якості активів та пасивів банку за їх чутливістю до зміни відсоткової ставки.
Валютний ризик	Хеджування за допомогою деривативів. Диверсифікація коштів банку в іноземній валюті. Страхування валютного ризику. Визначення оптимальної величини загальної відкритої валютної позиції банку.

порівняння конкурентоспроможності банку із філіями зарубіжних банків чи банків з іноземним капіталом, які активно виходять на вітчизняний ринок з дешевшими ресурсами та відпрацьованими технологіями.

Сьогодні багато банків почали більш уважено підходити до комплексної оцінки ризиків за активними та пасивними операціями, диверсифікації кредитно-інвестиційного портфеля банку та проведення операцій з хеджування ризиків. Однак конкурентна боротьба призвела до зниження банківської маржі та ефективності банківських операцій, підвищення інноваційного та конкурентного ризиків у роботі банку.

З метою ефективного управління банківською установою заходи із захисту від традиційних ризиків повинні доповнюватись заходами щодо управління нетрадиційними банківськими ризиками, наведеними у таблиці 1.

Застосування на практиці пропонованих методів управління ризиками сприятиме забезпеченню стабільності функціонування як окремого комерційного банку шляхом врахування у його роботі впливу традиційних та нетрадиційних ризиків, так і банківської системи України загалом.

Список використаних джерел

1. Гладков О. Иностранная волна / О. Гладков // Гвардия 500. – 2006 – С. 46.
2. Потійко Ю. Теорія і практика управління різними видами ризиків у комерційних банках / Ю. Потійко // Вісник НБУ. – 2004 – №4 – С. 58–62.
3. Пернарівський О. Аналіз, оцінка та способи зниження банківських ризиків / О. Пернарівський // Вісник НБУ. – 2004. – № 4. – С. 44–48.
4. Гринев Д. Опасные сети / Д. Гринев // Бізнес. – 2006. – № 31. – С.48–50.

Кривцун І.М., Кутник О.І. Управление рисками коммерческого банка.

Сцелью эффективного управления рисками предложено разделение рисков на: “традиционные”, например, кредитные, депозитные, процентные, валютные, инфляционные риски; «нетрадиционные», обусловленные специализацией и диверсификацией деятельности банка. Относительно традиционных рисков в наличии имеется мощный арсенал методов влияния. Предложено как систематизацию методов управления традиционными рисками банка, так и отдельные рекомендации для повышения эффективности управления нетрадиционными банковскими рисками.

Ключевые слова: риск, коммерческий банк, страхование рисков, лимитирование кредитных рисков.

Kryvtsun I.M., Kutnyk O.I. Management by Risks of Commercial Bank.

With the purpose of efficient management by risks they are offered to be divided into: “traditional”, for example, credit, depositary, percentage, currency risks; “nontraditional”, caused by specialization and expansion of activity of bank. Concerning traditional risks there is a powerful arsenal of methods of influence. Both systematization of methods of management by the traditional risks of the bank and separate recommendations for the increase of efficiency of management by untraditional bank risks have been recommended.

Key words: risk, commercial bank, insurance of risks, limitation of credit risks.

Надійшло 23.04.2008 р.